
TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS TIRIANT NUSIKALTIMUS: TEORINIAI IR TEISINIAI PAGRINDAI

Danguolė Seniutienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas 8 37303640
El. paštas : dseniutiene@mruni.eu*

Linas Ubartas**

*Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė
Klaipėdos g. 16, LT-99290 Pagėgiai
El.paštas: linas_ubartas@yahoo.com*

Anotacija. Kiekvienos valstybės vienas iš tikslų yra laisvės ir teisingumo erdvėje užtikrinti piliečiams aukšto lygio saugumą ir šio tikslo siekiama užkardant nusikalstamumą ir su juo kovojant, kai glaudžiau bendradarbiauja valstybių policijos, muitinių įstaigos ir kitos kompetentingos institucijos.

Straipsnio tikslas – atskleisti teisinius ir organizacinius tarptautinių bendradarbiavimo bylų, susijusių su nusikalstamumu, pagrindus, išanalizuoti pagrindines problemas, kylančias valstybėms bendradarbiaujant šiais klausimais. Ieškant atsakymų į darbe iškeltus tikslus ir uždavinius, buvo nagrinėjami tarptautinį teisinį bendradarbiavimą reglamentuojantys tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai, atskleista organizuoto nusikalstamumo samprata ir išskirti pagrindiniai nusikalstamumo bruožai, apžvelgtas tarptautinių organizacijų vaidmuo kovojant su nusikalstamumu. Pagrindinė tarptautinio teisinio bendradarbiavimo funkcija – valstybių bendradarbiavimo tiriant baudžiamąsias bylas optimizavimas, greitinimas bei tiesioginių ryšių tarp subjektų diegimas.

Pagrindinės sąvokos: Baudžiamasis persekiojimas, Ekstradicija, Organizuotas nusikalstamumas, tarptautinis bendradarbiavimas.

ĮVADAS

Lietuvai tapus NATO ir ES nare bei pasaulyje vykstant globalizacijos procesams, viena iš aktualesnių temų teisininkui, yra Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų bendradarbiavimas su užsienio šalių įstaigomis ar organizacijomis, pradedant dokumentų, išduotų vienoje valstybėje, pripažinimu kitoje valstybėje, baigiant vienos valstybės teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu kitoje valstybėje, ekstradicija, ar Europos arešto orderiu. Pažymėtina tai, kad yra daugybė tarptautinių susitarimų dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių pagal civilines, šeimos ir baudžiamąsias bylas.

Pastaruoju metu galima pastebėti, kad daugėja teisinės pagalbos atvejų, o nuo to tiesiogiai priklauso ir sėkmingas tarptautinių organizacijų, ikiteisminio tyrimo institucijų, prokuratūrų darbas daugelio nusikalstamų veikų tyrimo bylose. Užkirsti kelią organizuotam

nusikalstamumui neretai trukdo tai, jog tai yra latentinis, sudėtingas, patikimai užmaskuotas ir savisaugos sistemą turintis socialinis reiškiny. Be to, organizuotas nusikalstamumas dažniausiai veikia keliuose valstybėse (nepaiso nei valstybių sienų, nei įstatymų). Todėl tik nuolatinis ir abipusis valstybių teisinis bendradarbiavimas gali padėti sėkmingai kovoti su šiuo negatyviu reiškiniu. Kalbant apie tarptautinio bendradarbiavimo organizuoto nusikalstamumo tyrimo bylose teorinį pagrindimą, reikia pastebėti, kad daugiausiai remtasi konvencijomis, Lietuvos Respublikos sutartimis bei įstatymais ir jų komentarais.

Straipsnio tikslas ir uždaviniai – atskleisti tarptautinio bendradarbiavimo bylose, susijusiose su organizuotu nusikalstamumu, teisinius ir organizacinius pagrindus, išanalizuoti pagrindines problemas, kylančias bendradarbiaujant šioje srityje.

Objektas - susiklostę teisiniai santykiai, tarp bendradarbiavimą vykdančių Lietuvos ir užsienių valstybių teisėsaugos institucijų organizuoto nusikalstamumo tyrimo srityje..

Siekiant atsakyti į temos problematiką, straipsnyje naudojami **tyrimo metodai**: analizės, analogijos, apibendrinimo, analitinis, sisteminis metodai. Pagrindinis metodas – mokslinės literatūros analizė, tai yra duomenų rinkimas iš mokslinės literatūros, nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų.

TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESU

Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose vyksta tarptautinių teisės aktų pagrindu. Lietuva yra prisijungusi prie svarbių visuotinių konvencijų, reglamentuojančių Lietuvos ir užsienio valstybių bendradarbiavimą baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso srityse: 1957 m. Europos konvencija dėl ekstradicijos, šios konvencijos 1975 m. bei 1978 m. papildomi protokolai, 1959 m. Europos konvencija dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, 1970 m. Europos Tarybos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo, 1972 m. Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo, 1983 m. Europos nuteistųjų asmenų perdavimo konvencija, 1988 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, 1990 m. Europos konvencija dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo, 2000 m. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą bei trys ją papildantys protokolai. Taigi, Lietuvos Respublika yra ratifikavusi minėtas konvencijas, kurios, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 dalyje

įtvirtinta nuostata, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo LR Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“, tapo mūsų šalies teisės šaltiniu.

Kaip matome, tarptautiniai aktai, jei jie yra Seimo ratifikuoti, Lietuvoje turi įstatymo galią, todėl jų reikšmė tiek bendradarbiavime baudžiamojoje teisėje ir baudžiamojo proceso srityje, tiek ir kitose srityse, yra neabejotina. A. Šakočiaus¹ nuomone, kovojant su nusikalstamumu teisėtvarkos institucijos turi labai greitai prisitaikyti prie kintančios aplinkos ir nesumažinti veiklos efektyvumo. Valstybė gali kontroliuoti nusikalstamumą tik užbėgdama nusikaltimams už akių, tačiau, kai susiduriama su tarptautiniu nusikalstamumu, jos jurisdikcija baigiasi už valstybės sienos. Apie tokių nusikaltimų prevenciją galima kalbėti tik kaip apie tarptautinio bendradarbiavimo objektą. Svarbu, kad daugelis minėtų konvencijų numato alternatyvinę baudžiamojo persekiojimo procedūrą, nusikaltėlio patraukimą baudžiamajon atsakomybėn arba jo išdavimą kitai valstybei. Ši alternatyva turi užtikrinti bausmės neišvengiamumą, baudžiamosios atsakomybės realizavimą – o tai savo ruožtu ir turi didžiulę prevencinę reikšmę.

Tarptautinis bendradarbiavimas šiuolaikiniame baudžiamajame procese yra neišvengiama būtinybė. Lietuvos teisėsaugos institucijoms reikalinga pagalba iš užsienio valstybių, ir atvirkščiai – pagalbos į mūsų valstybės pareigūnus kreipiasi kitų valstybių atitinkamų institucijų pareigūnai². Bendradarbiavimą su užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis nustato ne tik Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso normos (LR BPK 66-771 str. reglamentuoja Lietuvos Respublikos teismų ir prokuratūros susižinojimą su užsienio valstybių įstaigomis ir tarptautinėmis organizacijomis klausimus), tačiau taip pat didelį vaidmenį vaidina ir dvišalės bei daugiašalės tarptautinės sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių, kurios neretai numato platesnę reguliavimo sferą nei galiojantys tarptautiniai teisės aktai, pvz., jau minėtos Konvencijos. Šiuo metu Lietuva yra pasirašiusi nemažai tokių dvišalių ar daugiašalių sutarčių ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse, šeimos bylose. Galima paminėti sutartis su Rusijos Federacija, Lenkija, Moldova, Ukraina, Uzbekistanu, taip pat pasirašyta trišalė sutartis su Estijos ir Latvijos Respublikomis. Su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra pasirašiusi dvišalę

¹ Šakočius A. ES valstybių bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje. P.79.

² Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. P. 23-28.

sutartį dėl teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose. Šiomis sutartimis yra stengiamasi išspręsti tokius klausimus³:

1. susitarti kvalifikuoti nusikaltimus, keliančius pavojų kelioms ar visoms valstybėms, kaip tarptautinio pobūdžio nusikaltimus;
2. jurisdikcijos nusikaltėliams ir nusikaltimams nustatymas;
3. bausmės neišvengiamumo užtikrinimas;
4. suteikimas teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose, įskaitant ekstradiciją.

Šiose sutartyse yra aptartos teisinės pagalbos apimtys, kaip pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir JAV Vyriausybės sutartis dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose 1 straipsnyje šalys susitaria dėl teisinės pagalbos apimties. Remiantis šiuo straipsniu teisinė pagalba apima: asmenų parodymų ir pareiškimų ėmimą; dokumentų, protokolų ir kitų įkalčių pateikimą; asmenų ar daiktų buvimo vietos ar tapatybės nustatymą; dokumentų įteikimą; asmenų, kurių laisvė apribota, perdavimą parodymų davimui ar kitais tikslais; kratos ir areštų prašymų vykdymą; procesinę pagalbą ribojant turto disponavimo teisę ir konfiskuojant turtą, restituciją, baudų išieškojimą; visas kitas pagalbos formas, kurių nedraudžia Valstybės, kuriai pateikiamas prašymas, įstatymai⁴.

Svarbu pažymėti ir tai, kad tarptautinės sutartys (pavyzdžiui, Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo ir kt.) numato galimybę užsienio valstybei prašyti, kad Lietuvos teisėsaugos institucijos imtųsi priemonių, jog baudžiamojon atsakomybėn būtų patrauktas užsienio valstybėje nusikalstamą veiką padaręs ir po to atvykęs į Lietuvą asmuo, bei atvirkščiai.

LR BPK 66 str. 2 d. numatyta, kad bendradarbiaujama per Lietuvos Respublikos Teisingumo ministeriją ar Lietuvos Respublikos Generalinę Prokuratūrą. O Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių numatytais atvejais Lietuvos Respublikos teismai, prokuratūra ir ikiteisminio tyrimo įstaigos prašymus užsienio valstybių įstaigoms ir tarptautinėms organizacijoms gali siųsti tiesiogiai.

Toliau kalbant apie tarptautines sutartis bei jų reikšmę nacionaliniame baudžiamajame procese, reikėtų pabrėžti tai, kad be įvardintų teisės aktų, egzistuoja dar viena Lietuvos Respublikai labai svarbi tarptautinių sutarčių grupė – tai Europos Sąjungos rėmuose priimtos tarptautinės sutartys, kurios taip pat turi ypatingos reikšmės baudžiamajam procesui.

³ Kūris P., M. Požarskas, Tarptautinės teisės apybraižos. - V.: Mintis. 1985, P. 70-78.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose. Priimta 1998 m. sausio 16 d. // Valstybės žinios, 1998. Nr. 59-1650.

Pabrėžtina tai, kad pagrindinis bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose ES siekis – suartinti valstybių narių baudžiamuosius įstatymus ir sustiprinti bendradarbiavimą teisinės pagalbos ir ekstradicijos srityse. Taip pat, diegti naujas technologijas į nusikaltimų tyrimo procesą. Trumpai tariant, teisinio bendradarbiavimo siekis ES – pasiekti, jog užsienio teismų sprendimai ir nuosprendžiai būtų be suvaržymų įgyvendinami visose valstybėse narėse⁵.

TARPTAUTINIO BENDRADARBIAVIMO PRIELAIDOS ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO SRITYJE

Organizuotas nusikalstamumas suprantamas kaip reiškinys, keliantis pavojų socialiniam stabilumui ir saugumui. Organizuotas nusikalstamumas – tai įstatymų netobulumo, teisinio nihilizmo bei korupcijos padarinys. Jis kelia kur kas didesnę pavojų nei tradicinės nusikalstamos elgesio formos. Organizuotas nusikalstamumas ardo demokratinius procesus, neigia etnines normas, jo padariniai smelkiasi į visas visuomenės gyvenimo sritis. Tai reiškinys apimantis beveik visų rūšių nusikaltimus⁶.

Organizuotą nusikalstamumą galima pavadinti šiuolaikinio pasaulio problema. Socialinių ir ekonominių procesų globalizacija skatino ir nusikalstamumo globalizaciją, darančią ją vis labiau organizuotą, transnacionalinę. Pasaulis vienijasi, sprendamas ekonomikos, transporto, kultūros, politikos ir kitų sričių klausimus. Tačiau ši tendencija būdinga ir kriminaliniams procesams. Nusikalstami susivienijimai kur kas greičiau, negu įvairių šalių valstybinės sistemos reaguoja į visų tipų komunikacijų plėtrą, į bet kokias pasienio kontrolės lengvatas ir lengvesnes judėjimo sąlygas. Nusikalstamumas vis labiau tampa tarptautinis, greitai keičiasi jo strategija. Visa tai atsispindi tokiose organizuotos nusikalstamos veiklos srityse, kaip pavyzdžiui neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, prekyba žmonėmis, „nešvarių“ pinigų plovimas⁷.

Organizuotas nusikalstamumas suprantamas kaip reiškinys, keliantis pavojų socialiniam stabilumui ir saugumui. Jis „smaugia“ ekonomiką, stabdo gamybą, užgniaužia iniciatyvą⁸. Organizuotas nusikalstamumas – tai pavojingiausia nusikalstamumo pasireiškimo forma, kuri

⁵ Europos tarybos dokumentų rinkinys teisinės savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose tarptautinės sutartys – V. Teisinės informacijos centras, 2002.

⁶ Joutsen Matti, International cooperation against transnational organized crime: extradition and mutual legal assistance in criminal matters: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No59/No59_28VE_Joutsen2.pdf, prisijungimo laikas 2013-10-20

⁷ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: daktaro disertacija, LTU, 2002. P. 11.

⁸ Gutauskas A. Tarptautinio organizuoto nusikalstamumo prevencijos organizavimas Lietuvoje. LTU, 2000. P. 6.

kelia pavojų ne tik atskirų valstybių nacionaliniam saugumui, bet ir visai tarptautinei bendrijai.

Yra įvairių šio reiškinių apibrėžimų, daug požymių. Tačiau šiuo metu nėra vieno, visuotinai pripažinto, organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo. Tai galima paaiškinti skirtingu traktavimu ir skirtingose šalyse esančiais šio reiškinių savitumu.

Vokietijos mokslininkai pateikia tokį organizuoto nusikalstamumo apibrėžimą – tai daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas planingiems pavieniams ar tarpusavyje susijusiems nusikaltimams daryti ilgesnį ar neapibrėžtą laiką, pasidalijus darbą ir siekiant pelno arba valdžios. Gana išsamų organizuoto nusikalstamumo apibrėžimą pateikia rusų mokslininkas L.D. Gauhmanas, apibūdindamas jį kaip pavojingiausią nusikalstamumo rūšį, besipriešinančią teisėtai valstybinės valdžios bei valdymo institucijų veiklai tiek išorėje, tiek ir viduje, atstovaujančią nusikaltėlių susivienijimams su savo antisuomeninėmis elgesio normomis, hierarchine struktūra ir finansiniais fondais, darančius smurtinius-savanaudiškus bei ekonominius nusikaltimus ir naudojančius įvairias korupcijos formas⁹.

Profesorius V. Piesliakas pateikia organizuotos grupės, kuri atitiktų organizuoto nusikalstamumo reiškinį, apibrėžimą – tai trijų ar daugiau asmenų susivienijimas, sukurtas užsiimti bendra nusikalstama veikla, susijusia su asmenų ar įmonių terorizavimu, turto prievartavimu, pareigūnų papirkinėjimu, kontrabanda, tvarkos verstis ūkine, komercine ar finansine veikla pažeidimais ar kita nusikalstama veikla, siekiant neteisėtos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar daryti įtaką politiniams-teisiniams sprendimams, ir turintis vadovus, kurie organizuoja, koordinuoja grupės veiklą, taip pat įtakos asmenis, kurie remia, saugo, globoja ar kitokiais būdais turi įtakos grupės veiklai¹⁰.

Formuluojant organizuoto nusikalstamumo sampratą, būtina išskirti šio objektyvaus socialinio reiškinių požymius. Būtent tų požymių visuma ir leis apibūdinti šį reiškinį.

Organizuotas nusikalstamumas, atsižvelgdamas į pasaulinės rinkos pokyčius, sugeba modifikuoti savo struktūrą ir tikslus. Nusikaltėliai į savo ratą įtraukia profesionalus, turinčius specialių vienos ar kitos srities žinių, kad galėtų veiksmingiau prisiskverbti į naujas veiklos sferas ir gauti dar didesnę pelną. Paprastai nusikaltėliai vadovaujasi taisykle – kuo daugiau galimybių ir kuo mažiau rizikos. Kalbant apie organizuotas grupes, galvoje turime sudėtingą nusikaltėlių kolektyvą, kuriam būdingas vaidmenų pasiskirstymas, hierarchinė struktūra ir

⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: daktaro disertacija, LTU, 2002. P. 11.

¹⁰ Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija, Teisės problemos, 1993. Nr. 1, P. 40-41.

atitinkama ryšių sistema, vykdomą nusikalstamą veiklą. Kuo aukštesnis nusikalstamos grupės organizuotumo lygis, tuo labiau nusikalstamos veiklos organizatoriai (lyderiai) atitrūksta nuo tiesioginių vykdytojų vykdomų nusikaltimų. Vykdamas plataus masto nusikalstamą veiklą, organizatoriai paprastai nesigilina į konkrečių nusikaltimų darymo aplinkybes ir sąlygas, o priima strateginius sprendimus, nurodydami vykdytojams veiklos kryptis bei uždavinius. Organizatoriai koordinuoja atskirų grupių ar jų narių veiklą, kuria apsaugos ir kitas organizacijos gyvybingumą užtikrinančias struktūras ir gauna iš anksto numatytą nusikalstamo pelno dalį¹¹.

Galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas – tai įvairių lygių nusikalstamos grupuotės su jau parengtais kadrais, patikrintais nelegalios apyvartos kanalais bei išstobulinta korupcijos sistema. Tai reikškinys, apimantis beveik visų rūšių nusikaltimus.

Organizuotose nusikaltėlių grupuotėse yra nusistovėję subordinaciniai tarpusavio santykiai, kurie išlieka darant nusikaltimus. Tuo metu, kai nevykdo nusikalstamos veiklos, grupuotės nariai planuoja naujus nusikaltimus, tiria aplinką, rinką ir pan. Bet pavojingiausia yra tai, kad susipynusi teisėta ir neteisėta organizuoto nusikalstamumo veikla kelia didelį pavojų visai valstybei, demokratijai.

Organizuotos nusikaltėlių grupės ne tik naudojasi atsitiktinai atsiradusiomis palankiomis sąlygomis savo veiklai vykdyti, bet ir turėdamos pakankamus išteklius kryptingai veikia visuomenę norėdamos pakreipti jos raidą sau palankia linkme. Tai daroma įsiskverbiant į valstybinės valdžios institucijas, administracines struktūras. Tokiose struktūrose esantys nusikaltėliai gali slopinti teisėsaugos, mokesčių rinkimo ar kokią kitą joms nepalankią valstybės tarnybų veiklą. Kartais organizuotos nusikaltėlių grupuotės aktyvi veikla gali būti „užšaldoma“, pvz., suaktyvėjus teisėsaugos institucijų veiklai.

Dar vienas šio reiškinio požymis, neleidžiantis užkirsti jam kelią yra tas, kad tai patikimai užmaskuotas reiškinys. Organizuoto nusikalstamumo elitas yra apraizgytas daugybe sluoksnių, kuriuos nepaprastai sunku išardyti. Išardžius vieną sluoksnį, randamas kitas, ir kuo arčiau einama organizatorių (elito) link, tuo sunkiau ir pavojingiau juos ardyti¹².

Viena iš organizuotos nusikalstamos grupuotės ypatybių yra ta, kad jos turi savisaugos sistemą, kuri trukdo teisėsaugai atskleisti jų veiklą, o jų narius patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

¹¹Gutauskas A. Tarptautinio organizuoto nusikalstamumo prevencijos organizavimas Lietuvoje, LTU, 2000. p. 6-7.

¹²Ten pat.

Todėl galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas – sudėtingas, užmaskuotas ir kartu visuotinis reiškinys. Tai tarsi greta egzistuojanti organizacija, pakartojanti visuomenės sistemą, gyvuojanti šioje sistemoje bei prie jos prisitaikanti.

A. Gutauskus, išskiriančiam šiuos pagrindinius organizuoto nusikalstamumo požymius :

- nuolatinis žmonių susibūrimas ilgalaikiai veiklai,
- nusikalstamas šios veiklos pobūdis,
- prievartos naudojimas,
- kuo didesnio pelno siekimas,
- hierarchinė struktūra,
- korupcijos ir protekcionizmo naudojimas savo veikloje,
- monopolijos siekimas.

Kaip buvo minėta, organizuotas nusikalstamumas apima beveik visų rūšių nusikaltimus. Šio reiškinio Europoje situacijos analizė leidžia padaryti išvadą, kad pagrindinėmis šiuolaikinio organizuoto nusikalstamumo veiklos sritimis reikėtų laikyti: narkotikų verslą; neteisėtą ginklų kontrabandą; nusikaltimus, susijusius su neteisėta radioaktyvių bei cheminių medžiagų apyvarta; sukčiavimą; pinigų, kreditinių kortelių, dokumentų padirbinėjimą; nelegalią imigraciją; prekybą žmonėmis (įskaitant prekybą žmogaus organais); transporto priemonių vagystes; kontrabandą; kompiuterinius nusikaltimus; pinigų plovimą.

Išvardyti organizuotų nusikalstamų grupuočių daromi nusikaltimai būdingi beveik visoms Europos valstybėms, tačiau Rytų Europoje (tai pasakytina apie Baltarusiją, Bulgariją, Čekiją, Vengriją, Baltijos valstybes, Moldovą, Lenkiją, Rusiją ir Ukrainą) organizuotas nusikalstamumas aktyvina savo veiklą, darydamas nusikaltimus, susijusius su asmens gyvybe bei sveikata, nusikaltimus nuosavybei, nusikaltimus, susijusius su šaunamųjų ginklų panaudojimu pagal užsakymą. Ypač išsiskiria šių valstybių grupuotėms būdingas nusikaltimas – turto prievartavimas, nors šio pobūdžio nusikaltimais užsiima ir kitų šalių organizuotos nusikalstamos grupuotės: Kroatijos, Italijos, Nyderlandų, Slovakijos, Austrijos, Belgijos, Ispanijos, Suomijos, Islandijos¹³.

Visi be išimties mokslininkai pripažįsta, kad šių dienų organizuotas nusikalstamumas yra tarptautinio pobūdžio, tačiau, formuojantis jo struktūriniam modeliui, ypač didelę reikšmę turi šalies ekonominės, socialinės, kultūrinės sąlygos. Organizuoto nusikalstamumo samprata

¹³ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: daktaro disertacija, LTU, 2002. p. 15.

turi būti pagrįsta nusikalstamumo toje valstybėje realijomis. Turbūt neįmanoma vienu terminu „organizuotas nusikalstamumas“ apibūdinti daugialypes organizuoto nusikalstamumo rūšis, kurios, be kita ko, priklauso nuo daugelio veiksnių: etninių, ekonominių ir kitų¹⁴.

Atsidarius sienoms tarp Rytų ir Vakarų Europos organizuotas nusikalstamumas sparčiai plėtojosi, kėlė ir kelia problemų teisėsaugos institucijoms. Tai akivaizdu, nes nusikalstami susivienijimai, susiję su daugeliu ekonominių struktūrų, palaiko plačius tarptautinius ryšius, savo veikloje naudoja prievartą. Ilgą laiką didžiausia kriminogeninė zona, ekspertų teigimu, buvo laikoma Vakarų Europa, tačiau dabar Rytų Europos (įskaitant ir Lietuvą) kriminalinės struktūros aktyviai veikia ir įsilieja į tarptautinę nusikalstamumo bendriją¹⁵. Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JTO) į tarptautinio organizuoto nusikalstamumo problemą dėmesį atkreipė 1975 m. Ženevoje (Šveicarija) vykusiame V-ame Kongrese. Jame buvo konstatuota, kad nusikalstamumas tarptautinio verslo pavidalu kelia kur kas didesnę pavojų nei tradicinės nusikalstamo elgesio formos. Lietuva yra viena pirmųjų valstybių ratifikavusių šią konvenciją (ratifikuota 2002 m. kovo 19 d.). LR Seimas, vadovaudamasis LR Konstitucijos 67 str. 16 p. ir LR tarptautinių sutarčių įstatymo 7 str. 2 d. bei atsižvelgdamas į LR Prezidento 2002 m. vasario 8 d. dekretą Nr. 1658, ratifikavo su išlygomis ir pareiškimais JT Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Papildomi protokolai prie šios konvencijos taip pat ratifikuoti. Ratifikuodama konvenciją Lietuva padarė dvi išlygas: Lietuvos Respublika laikys Konvenciją teisiniu pagrindu bendradarbiauti ekstradicijos klausimais su kitomis valstybėmis – Konvencijos šalimis, tačiau bet kuriuo atveju Lietuva nelaikys Konvencijos teisiniu LR piliečių ekstradicijos pagrindu, kaip tai numatyta LR Konstitucijoje. LR nelaiko savęs įsipareigojusia laikytis Konvencijos nuostatų, numatančių spręsti ginčus dėl šios Konvencijos aiškinimo ar taikymo Tarptautiniame Teisingumo Teisme.

Norisi paminėti, kad Lietuvos ekspertai taip pat dalyvavo kūrybiniame šių dokumentų rengimo procese: tai buvo abipusiai naudinga, nes suteikė galimybę ne tik įnešti Lietuvos indėlį į Konvencijos bei ją papildančių protokolų rengimą, bet ir iš karto pritaikyti pagrindines jų nuostatas rengiant atitinkamus mūsų šalies teisės aktus bei ilgalaikes nusikalstamumo prevencijos programas¹⁶.

¹⁴ Hamilton James, Improving judicial possibilities to exchange foreign evidence? The EEW compared to existing European instruments: [http://www.dppireland.ie/filestore/documents/Director - Speech to ERA-ICEL Conference - Oct 2009.pdf](http://www.dppireland.ie/filestore/documents/Director_-_Speech_to_ERA-ICEL_Conference_-_Oct_2009.pdf), Ireland 2009: prisijungimo laikas 2013-10-23

¹⁵ Gutauskas A. Tarptautinio organizuoto nusikalstamumo prevencijos organizavimas Lietuvoje. LTU, 2000. p.46.

¹⁶ VRM ministras V. Bernatonis, „Lietuvos patirtis ratifikuojant Konvenciją bei įgyvendinant jos nuostatas, regioninis Vidurio ir Rytų Europos šalių ministrų seminaras, Vilniuje, 2002.

Nereikėtų pamiršti ir taip vadinamos Vilniaus deklaracijos, kuri buvo priimta 2002 m. birželio 4-5 d. Vilniuje vykusiame regioniniame Vidurio ir Rytų Europos šalių ministrų seminare dėl JT konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą ir ją papildančių protokolų ratifikavimo paspartinimo. Vilniaus deklaracijoje buvo gerai įvertintos tos Vidurio ir Rytų Europos regiono šalys, kurios ratifikavo Konvenciją ir jos protokolus ir skatinamos kitos šalys, kurios to dar nepadarė. Taip pat buvo išreikšta nuostata, jog būtina skubiai pradėti dirbti kartu kovojant su visomis organizuoto nusikalstamumo formomis ir apraiškomis.

Protokoluose išvardinti nusikaltimai Konvencijoje pripažįstami sunkiais ir už jų padarymą taikomas privalomas turto konfiskavimas. Šioje srityje pakeitimai padaryti tiek Lietuvos Respublikos baudžiamajame, tiek Baudžiamojo proceso kodeksuose, numatant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamą susivienijimą, pinigų plovimą ir kai kurias kitas Konvencijoje įvardintas veikas bei nustatė kitas priemones, kurios tarptautinės valstybių bendrijos nuomone, yra būtinos siekiant kontroliuoti tarptautinį organizuotą nusikalstamumą.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje, pinigų plovimą, nusikalstamu būdu gauto turto įgijimą arba realizavimą, poveikį liudytojui, nukentėjusiajam, ekspertui ir t.t., kišimąsi į prokuroro, teisėjo veiklą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas numato, kad siekdamas užtikrinti galimą turto konfiskavimą, privaloma uždėti areštą įtariamojo, kaltinamojo ar pagal įstatymą materialiai atsakingo už jų veiksmus fizinio asmens turtui arba turtui kitų fizinių asmenų, pas kuriuos yra nusikalstamu būdu gautas ar įgytas turtas. Be to LR BPK detaliai išvardija priemones, kurių turi būti imtasi pinigų ir kitokių vertybių, gautų ar įgytų nusikalstamu būdu, atžvilgiu.

Be to, Baudžiamasis kodeksas buvo papildytas nuostatomis, nustatančiomis juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygas, bausmių rūšis bei jų skyrimo taisykles juridiniams asmenims. Juridiniam asmeniui gali būti skiriama bauda, turto konfiskavimas, juridinio asmens veiklos apribojimas ir juridinio asmens likvidavimas. Juridiniam asmeniui už vieną nusikaltimą gali būti skiriamos ne daugiau kaip dvi bausmės.

Nustačius juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę Lietuvos teisėje neišvengiamai reikėjo papildyti ir Baudžiamojo proceso kodeksą. Šis kodeksas buvo papildytas atskiru skyriumi, reglamentuojančiu bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikaltimų proceso ypatybes. Pavyzdžiui, jeigu procesas dėl nusikaltimų buvo pradėtas atskirai prieš juridinį asmenį ir prieš fizinius asmenis, tokios veikos turi būti tiriamos kartu, o tokioje byloje teismas

taip pat priima vieną nuosprendį. Tik rezoliucinėje nuosprendžio dalyje atskirai išdėstomi teismo sprendimai dėl juridinio asmens ir dėl fizinio asmens.

Suprantama, kad kovojant su nusikalstamumu ne mažesnis dėmesys turi būti skiriamas ir nusikaltimų prevencijai. Lietuvoje vykdomos ir rengiamos naujos tikslinės tam tikrų rūšinių nusikaltimų prevencijos programos (dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos, prekybos žmonėmis), tvirtinamos strategijos (dėl korupcijos), galioja specialūs prevenciniai įstatymai (organizuoto nusikalstamumo užkardymo, pinigų plovimo, korupcijos). Todėl galima sakyti, kad nacionaliniu mastu yra stengiamasi kovoti su aukščiau minėtoje Konvencijoje ir papildomuose protokoluose išvardintais nusikaltimais kompleksiskai, tarpusavyje bendradarbiaujant ne tik teisėsaugos institucijoms, bet ir kitoms valstybinėms įstaigoms. Tačiau neabejotina, kad ši Konvencija ir jos papildomi protokolai yra ypač reikšmingi ir būtini plėtojant tarptautinį bendradarbiavimą.

Kalbant apie organizuoto nusikalstamumo užkardymo galimybes, būtina paminėti „LR organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymą“. Tai, manyčiau įstatymas, kuris daugeliu aspektų atitinka Konvencijos reikalavimus. Įstatymo 4 str. numatyta, jog šiame įstatyme numatytos prevencinio poveikio priemonės gali būti taikomos asmenims, jeigu iš įstatymų nustatyta tvarka gautų duomenų apie šių asmenų ryšius su organizuotomis grupėmis, nusikalstamais susivienijimais ar jų nariais yra pakankamas pagrindas manyti, kad šie asmenys gali daryti sunkius nusikaltimus ir prevencinės poveikio priemonės reikia taikyti siekiant garantuoti visuomenės bei valstybės saugumą, užtikrinti viešąją tvarką, asmenų teises ir laisves. Tokia nuostata siekiama asmenims, linkusiems daryti nusikaltimus, iš karto sudaryti nepakantumo atmosferą, apriboti jų teises bei laisves. Dažnai nepakanka oficialaus perspėjimo, todėl taikoma griežčiausia poveikio priemonė – teismo įpareigojimai. Už teismo įpareigojimų nevykdymą tokiems asmenims keliamos baudžiamosios bylos.

IŠVADOS

Tarptautinis bendradarbiavimas suprantamas kaip konkrečios valstybės jurisdikcijos nustatymas bei teisinių procedūrų atlikimas vienoje valstybės teritorijoje kitos valstybės naudai. Visa tai pasireiškia įvairiomis valstybinių institucijų – teismo, prokuratūros, ikiteisminio tyrimo ir kitų, bendradarbiavimo formomis, nuo tam tikrų tyrimo veiksmų atlikimo iki asmenų išdavimo kitai valstybei už konkrečią nusikalstamą veiką bei nuteistojo perdavimo atlikti bausmę kitoje valstybėje.

Visuose tarptautinio bendradarbiavimo prašymuose (teisinės pagalbos, baudžiamojo proceso perėmimo, ekstradicijos) visada turėtų būti pateikiamas smulkus nusikalstamos veikos aprašymas. Tam, kad išvengti žmogiškųjų, laiko bei materialinių sąnaudų netikslingo naudojimo, atkreiptinas ypač didelis dėmesys į abipusio veikos baudžiamumo, nusikalstamos veikos padarymo vietos bei kitų svarbių aplinkybių (principų), sąlygų buvimą, siekiant sėkmingai bendrai dirbti baudžiamųjų bylų srityje.

Tarptautinį bendradarbiavimą paspartintų pareigūnų apsikeitimai informacija, kurią galėtų sudaryti duomenys, apimantys tyrėjų pavardes, kontaktinius adresus ir pan. Tai, manyčiau turėtų būti pagrindu tolimesniam efektyviam bendradarbiavimui.

Viena iš Lietuvos Respublikos bendradarbiavimo su užsienio valstybių institucijomis problemų yra tai, kad Lietuvos nacionaliniuose įstatymuose nepakankamai detalai reglamentuotas nusikaltėlių išdavimo procesas, Lietuva neturi atskiro įstatymo dėl ekstradicijos, kuris, palengvintų nusikaltėlių išdavimo procesą. Todėl būtų galima siūlyti, kad nusikaltėlių išdavimo, o gal ir visos teisinės pagalbos proceso tvarką nustatytų atskiras įstatymas, kuris sujungtų ir teisinės ir administracinės skirtingų valstybinių institucijų funkcijas, bei pakeistų LR BPK 75 str. nuostatas, reglamentuojančias supaprastintą asmenų išdavimo tvarką, kadangi, minėtame straipsnyje įtvirtinta išduotino asmens prašymo būtinybė praktikoje sukelia nemažai problemų.

LITERATŪRA

1. Europos tarybos dokumentų rinkinys teisinės savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose tarptautinės sutartys – V. Teisinės informacijos centras, 2002.
2. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: daktaro disertacija, LTU, 2002.
3. Gutauskas A. Tarptautinio organizuoto nusikalstamumo prevencijos organizavimas Lietuvoje. LTU, 2000.
4. Hamilton James, Improving judicial possibilities to exchange foreign evidence? The EEW compared to existing European instruments: [http://www.dppireland.ie/filestore/documents/Director - Speech to ERA-ICEL Conference - Oct 2009.pdf](http://www.dppireland.ie/filestore/documents/Director_-_Speech_to_ERA-ICEL_Conference_-_Oct_2009.pdf), Ireland 2009: prisijungimo laikas 2013-10-23
5. Joutsen Matti, International cooperation against transnational organized crime: extradition and mutual legal assistance in criminal matters: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No59/No59_28VE_Joutsen2.pdf, prisijungimo laikas 2013-10-20
6. Kūris P., M.Požarskas, Tarptautinės teisės apybraižos. - V.: Mintis. 1985
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras.

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės sutartis dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose. Priimta 1998 m. sausio 16 d.,// Valstybės žinios, 1998. Nr. 59-1650.
9. Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija, Teisės problemos, 1993. Nr. 1.
10. Šakočius A. ES valstybių bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje.
11. Tarybos Rezoliucijos dėl muitinių bendradarbiavimo teisėsaugos srityje <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:005:0001:0003:LT:PDF> : prisijungimo laikas 2013-10-23
12. VRM ministras V. Bernatonis, „Lietuvos patirtis ratifikuojant Konvenciją bei įgyvendinant jos nuostatas, regioninis Vidurio ir Rytų Europos šalių ministrų seminaras, Vilniuje, 2002. m. gruodžio 6 d.

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF CRIME, LEGAL AND THEORETICAL BASICS

Danguolė Seniutienė*
Mykolas Romeris University

Linus Ubartas**
State Border Guard Service at the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania

Summary

One of the major aims of every state is to ensure high level security for the citizens in the field of freedom and justice and the states are trying to achieve this aim by preventing criminality as well as combating it with the help of international cooperation between police, customs and other competent institutions.

The purpose of this scientific work is to reveal legal and organizational principles appearing in the crime related international cases, to analyze the major problems cooperating within this sphere. Searching for the answers to the aims and goals raised in the thesis, the author has analyzed international and national legal acts that regulate international legal cooperation, defined the conception of organized crime and stressed its main features, surveyed the role of international organizations combating organized crime. The major function of international legal cooperation is optimization and acceleration of cooperation between the states in criminal cases as well as establishment of direct relations between the subjects.

Keywords: criminal persecution, extradition, organize crime, international cooperation.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Valstybės sienos apsaugos katedros lektorė, vyresnioji inspektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Danguolė Seniutienė*, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of State Border Guard Security, lektor, head insspector. Research interests: public law, public security.

Linus Ubartas**, Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie LR vidaus reikalų ministerijos Pagėgių rinktinė. Mokslinių tyrimų kryptys: Viešoji teisė, visuomenės saugumas.

Linus Ubartas**, State border guard service at Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania Pagėgiai Frontier District. Research interests: Public Law, Public Safety.